

Oross Jolán

A társadalmi összetartozásról

„A világrendszernek egyik legfontosabb sajátossága ..., hogy a konfliktusos területeket a lehetőségekhez képest igyekszik kizárni, elszigetelni, a maga biztonsági zónáját megteremteni, nagy falakat húzni, tehát körbevenni saját palotáit olyan kerítésekkel, ahová biztosan nem juthatnak be a szegények, a nyomorultak.”

„.....a kizárás, gettósítás az ezredfordulón éppen azokra hárít nagy felelősséget, akik a gazdagabbak, akik a kizárók oldalán vannak, akiknek módjuk van kizárni. Természetesen azok is felelősek, akiket kizárnak, de a kizárók spirituálisan és reálisan egyaránt előnyösebb helyzetben vannak: náluk van nemcsak a kenyér és a kard, de a világról alkotott nagy elbeszélés és nyelv is.”

A „nyelv”-ről

Mottó gyanánt – és persze kicsit önkényesen ragadtam ki ezt a két idézetet Lengyel László - Várszegi Asztrik Beszélgetőkönyvecskéjéből, onnét, ahol a civilizációs fölényről és a világgazdaság válságainak rendre szokásos megoldásáról esik szó közöttük.

A „nyelv”-vel kezdem, vagyis inkább azzal, amit a nyelv elfed és kitakar -- a szociálpolitika nyelve is. Kizárás, társadalmi kirekesztés, társadalmi kirekesztődés, társadalmi befogadás? Fogalmak, amelyek sokféleképpen és sokféle értelemben bukkannak fel. Igaz, még köztünk, a szociálissal kezdődő szakmák környékén dolgozók között sem alakult ki e fogalmak használatára vonatkozó közmegegyezés. Jó volna tudnunk olyan fogalmakat használni, amelyek maguktól értetődő természetességgel fejezik ki az egyenrangúságot, az egyenlő méltóságot, a jogok, jogosultságok együttesét; és képesek a társadalmi megszólalások, a közfigyelem és cselekvés mozgatóivá válni. Mert nagyon nem mindegy, milyen szóhasználatat élünk, hiszen egy-egy fogalom más és más társadalomképet és cselekvési szándékot jelenít meg.

Nincsenek az *exklúzió*, s még kevésbé az *inklúzió* a lényegét igazán jól megragadó köznyelvi szavaink, erre mutatott rá Ferge Zsuzsa és Szalai Júlia egyaránt azon az első nemzetközi szemináriumon, amelyet az ESZCSM és az EU Bizottság 2002 júliusában közösen rendezett, és amely első lépése volt Magyarország részvételének az Európai Unió társadalmi kirekesztés elleni stratégiájában.

Kizárás, kizáródás, társadalmi kirekesztés, kirekesztődés. Mit jelentenek? Aktív tudatos cselekvést, amely konkrét személyekre, csoportokra irányul; vagy végállapotot, amelyet passzív szenvedőként élnek meg az odakerülők, vagy éppen azt a folyamatot, amely ebbe az állapotba vezet?

Beilleszkedettség, befogadás, összetartozás? Mit sugallnak? Az egyén társadalomba integrálódásának folyamatát és annak eredményét, vagy paternalista megközelítést, amellyel az úgymond többségi társadalom fordul a *másik* felé; vagy a szolidaritást, amely nélkül jól működő társadalom nem képzelhető el, és amely egyrészt a hasonló helyzetben élőket megtartó erős kapcsolatok hálójában jelenik meg, másrészt a társadalom közös hosszú távú érdekének felismeréseként és/vagy a “kollektív lelkiismereten” alapulva a különféle szervezetek közreműködésével törekszik a kiegyenlítésre.

Ma vegyesen használjuk ezeket a fogalmakat, hol egyiket, hol másikat, ez az írás sem különben; de talán egyre inkább a (legalábbis számomra legkifejezőbb és Ferge Zsuzsától kölcsönvett) *társadalmi összetartozás*-t közelítő tartalommal.

Bárhogyis, az elkövetkező években a társadalompolitika kulcsfogalmaiként kell számolnunk velük. A társadalmi kizáródás felszámolása elengedhetetlen feltétele a *társadalmi kohézió*nak.

A társadalmi kizáródás a társadalmi kapcsolatok széttagoltságának, szegregáltságának és gyengeségének következménye is. A társadalmi kohézió ezzel szemben intenzív, sűrűre font társadalmi kapcsolatrendszer feltételez, ahol az állampolgárok aktívak és kezdeményezők, az állam esélyteremtő, a közösségek összetartóak és képesek harmonikusan együttélni. Csak egy kohézív társadalom tudja a társadalmi integráció érdemi lehetőségét, a hátrányos helyzetben lévők bevonását megteremteni.

Az Európai Unió társadalmi kirekesztés elleni stratégiájáról

Az Európai Unióban a '90-es évek második felétől erősödött fel a szociális kérdések iránti érdeklődés. Elsőként a foglalkoztatáspolitikát, a szociális biztonsági rendszerek koordinációja és a nemek közötti esélyegyenlőség területén kezdődött meg a tagországok együttműködése. A szegénység és a társadalmi kirekesztődés által fenyegetett társadalmi csoportok (tartósan munka nélkül lévők, etnikai kisebbségek, más alacsony jövedelmű csoportok, fogyatékosokkal élők, hajléktalan emberek...) integrációját célzó uniós szintű együttműködés jogi alapjait az 1999-ben hatályba lépett *Amszterdami Szerződés* 136. és 137. cikkelye tartalmazza. A szerződés arról rendelkezik, hogy *a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelemnek az EU új szociálpolitikai célkitűzésévé, az európai szociális modell egyik alappilléreivé kell válnia.*

Az Európai Tanács 2000 márciusában megrendezett Lisszaboni Ülését az EU szociálpolitikái fordulatának is nevezhetjük. Célul tűzték ki, hogy az Európai Unió 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő tudás-alapú társadalmává váljon, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahely és *erősebb társadalmi kohézió* biztosítása mellett. A Bizottság egyik közleménye szerint négy olyan strukturális változás zajlik az Unió társadalmaiban, amely a társadalmi kohéziót erősíteni hivatott politikák nélkül az egyenlőtlenségek növekedésének veszélyét rejti magában: *a munka világának átalakulása, a tudás alapú társadalom kialakulása, bizonyos demográfiai folyamatok és területi egyenlőtlenségek növekedése.*

A lisszaboni ülést előkészítő bizottsági javaslat arról is beszámolt, hogy az EU tagországaiban a szegénységi küszöb alatt élők és a társadalmi kirekesztődés által fenyegetettek száma elfogadhatatlanul magas: 2000-ben a teljes népesség 18%-a élt a szegénységi küszöb alatt. Célkitűzésként megfogalmazták, hogy ezt az arányt 2005-ig 15%-ra, 2010-ig 10%-ra; a szegénységben élő gyermekek számát pedig a felére kell csökkenteni.

E célok elérése érdekében született döntés a *közös társadalmi kirekesztés elleni stratégia* megvalósításáról, amelynek célkitűzéseit 2000 decemberében Nizzában fogadták el.

Mivel az Unió a tagállami szociális rendszerek nagyfokú különbözősége és eltérő tradíciói miatt tiszteletben tartja azok kompetenciáját, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem területén is (a foglalkoztatáspolitikai együttműködés kapcsán már működő) *nyitott koordináció módszert* alkalmazza.

A nyitott koordináció lényege, hogy jogi szabályozás helyett, annál puhább szabályozókra alapozza az együttműködést. Elemei az alábbiakban foglalhatók össze:

- **Közös célkitűzések** megfogalmazása. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem Nizzában elfogadott négy közös célkitűzése:

- (1) a foglalkoztatásban való részvétel elősegítése; és a forrásokhoz, jogokhoz, javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára;
 - (2) a társadalmi kirekesztődés kockázatának megelőzése;
 - (3) a legveszélyeztetettebbek segítése;
 - (4) minden érintett szereplő mozgósítása.
- A közös célkitűzések megvalósítása a nemzeti és regionális politikákba. A célkitűzések megvalósítása érdekében tervezett intézkedésekről a tagállamok két évente ún. **nemzeti cselekvési tervek** keretében adnak számot az Európai Bizottságnak. A tagállami cselekvési tervek első hulláma 2001-2003-as időszakra, második hulláma, a 2003-2005-ös időszakra vonatkozik.
 - **Közös indikátorok**, mutatószámok kidolgozása, amelyek lehetővé teszik a tagállami intézkedések hatásainak és a legjobb gyakorlatoknak az összehasonlítását A 18 közösen és kötelezően használt mutató az ún. Laekeni indikátorok.
 - A kölcsönös tanulási folyamatot rendszeres monitorozás és értékelés segíti. Ennek fő eszköze a Bizottságnak a tagállami cselekvési tervekről készített **Közös Jelentése**.
 - Az együttműködés erősítésére jött létre a társadalmi kirekesztés elleni **Közösségi Akcióprogram** 2002-ben, amelyet öt évre fogadtak el, 75 millió eurós költségvetéssel. Az Akcióprogram olyan tevékenységeket támogat, mint a társadalmi kirekesztődés jellegzetességeit, okait, tendenciáit feltáró kutatások; a szakmapolitikai együttműködések és információ-csereprogramok, valamint a legjobb gyakorlatok kölcsönös megismertetése; illetve annak szorgalmazása, hogy a társadalmi kirekesztés elleni tagállami fellépések valamennyi érintett szereplő bevonásával, széleskörű partnerség jegyében történjenek. Az Akcióprogramhoz Magyarország 2002-ben csatlakozott.

A koordinációs folyamatok egyszerűsítése érdekében Európai Unió szinten elindult az *egységes nyílt koordináció* kialakítása. Ennek keretében 2006-tól a szociális védelem egészét átfogó egységes struktúra kialakítására kerül sor, amely magába foglalja a társadalmi befogadás, a nyugdíjügy és az egészségügyi ellátás, valamint a tartós gondozás területét. A közös szociális védelmi jelentések várhatóan három éves ciklusokban készülnek majd.

A közös célkitűzések kulcsfogalmai

A közös célkitűzések első kulcsfogalma a **hozzáférés**.

Az EU szociálpolitikájának és támogatáspolitikájának a tengelye az integráció legfőbb eszközének tekintett foglalkoztatás. Ezért kiemelt jelentősége van a stabil és minőségi **foglalkoztatáshoz** való hozzáférés javításának, különösen olyan területeken mint: a legelesettebb társadalmi csoportoknak a munkaerőpiacra visszavezető utak megtalálása és az ezt segítő képzésekben való részvételük előmozdítása; a családi élet és a munkahelyi feladatok jobb összeegyeztetésének elősegítése, beleértve a gyermekekről, valamint más, segítségre szoruló hozzátartozókról való gondoskodás biztosítását; a munka világából való kizáródás megakadályozása a foglalkoztathatóság javításával, munkaszervezési megoldásokkal és az egész életen át tartó tanulással; az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök

bővítése a tartósan munkanélküliek, valamint a magas szegénységi és kirekesztési kockázatú társadalmi csoportok munkaerő-piaci integrációjának elősegítése érdekében.

Hazai helyzetünket tekintve ide kívánczó megjegyzés, hogy a szociális ágazatnak is komolyan fel kell készülnie arra tudásban, támogatásaiban és szolgáltatásaiban egyaránt, hogy alkalmasabbá váljon segíteni a foglalkoztatásból rövidebb-hosszabb ideig kiszorulókat visszatérését a munkaerő-piacra, valamint a családi feladatok és a munkahelyi kötelezettségek könnyebb összeegyeztetését.

A hozzáférés biztosításának további kiemelt területei **a forrásokhoz, javakhoz, szolgáltatásokhoz** való egyenlő hozzáférés biztosítása mindenki számára:

Szolgáltatásokkal és egyéb intézkedésekkel biztosítani kell a társadalmi kirekesztés által sújtott csoportok számára az oktatáshoz, az igazságszolgáltatáshoz, egyéb köz- és magánszolgáltatásokhoz – pl. kultúra, sport és szabadidő – való hozzáférést. Lehetővé kell tenni *a tudás alapú társadalom és az új információs és kommunikációs technológiák által teremtett lehetőségek kihasználását* annak érdekében, hogy senki se rekesztődjön ki ezekből a lehetőségekből, különös tekintettel pl. a fogyatékkal élő emberekre. Fontos az *egész életen át tartó tanulás* lehetőségeinek megteremtése a szegénység és a kirekesztés kockázatainak kitett társadalmi csoportok számára, valamint olyan integrált megoldások kidolgozása, amely megelőzi és csökkenti az iskolai lemorzsolódást, és az oktatási hátrányok kialakulását. Beruházásokkal kell javítani a közszolgáltatások hozzáférhetőségét és minőségét a szociális ellátások/szolgáltatások, a közlekedés, a lakás, valamint az egészségügy területén.

Itt is meg kell állnunk egy pillanatra, és meg kell jegyeznünk, hogy az EU önmagával sem koherens akkor, amikor a lisszaboni és nizzai célok elérésében kiemelt jelentőségű területek egy részét (pl. a jóléti szolgáltatások fejlesztése) a Strukturális Alapok nem támogatják. Kritikám erejét gyengíti az a tény, hogy a társadalmi kirekesztés elleni stratégia később vált elfogadottá, mint a 2000-2006-os időszak támogatáspolitikája. Viszont feladatot jelent a következő programozási időszak (2007-2013) támogatáspolitikájának kialakításakor, amelybe már az új tagállamoknak is van beleszólásuk.

A második kulcsfogalom a **megelőzés**, a kirekesztés kockázatainak elkerülése. Ebbe a körbe tartozik: a tudásközpontú társadalom előnyeinek kiaknázása, különös tekintettel, a fogyatékkal élőkre. A kirekesztődéshez vezető élethelyzeti válságok – pl. eladósodás, hajléktalanság, iskolai lemorzsolódás – kialakulását megakadályozni képes szakpolitikák kidolgozása. A családi szolidaritás formáinak megőrzése illetve erősítése.

A harmadik célkitűzés a **legelesettebbek segítségét** helyezi a középpontba, kiemelve olyan kihívásokat, mint: a tartós szegénységgel fenyegetett csoportok, a fogyatékkal élő, a sajátos beilleszkedési nehézségekkel küzdő emberek integrációja; a társadalmi kirekesztettség felszámolása a gyermekek körében; átfogó intézkedések a területi hátrányok leküzdése érdekében.

A negyedik kulcsfogalom a **partnerség**, olyan kérdéseket emel ki, mint a hátrányos helyzetben élők, a kirekesztettek részvételének elősegítése, elsősorban az őket érintő döntésekben. Minden érintett – legyen az nemzeti, regionális vagy helyi – szervezet mobilizálása a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben. A közöttük lévő párbeszéd és együttműködés segítése, pl. a nonprofit szervezetek és az üzleti szféra bevonásával. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem szempontjainak beépítése a különféle szakpolitikákba a megfelelő intézmények, szervezetek mozgósításával és a rászorulóknak igényeihez jobban

igazodó közszolgáltatásokkal, és az ezeket szolgáló megfelelő koordinációs struktúrák és gyakorlatok kialakítása.

Az új tagállamok részvételéről a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem uniós stratégiájában

Az Unió 2002-től vonta be a tagjelölt országokat a társadalmi kirekesztés elleni közösségi folyamatokba. Ennek első lépéseként Magyarország 2002. júliusában csatlakozott a társadalmi kirekesztés elleni Közösségi Akcióprogramhoz. A közös célok megvalósításában való részvételünk nyitánya 2003-ban a *Társadalmi Befogadásról Szóló Közös Memorandum* (JIM - Joint Inclusion Memorandum) elkészítése volt, amely számba vette a szegénység és a társadalmi kirekesztettség területén jelentkező legfontosabb kihívásokat, célkitűzéseket, és kijelölte a továbblépés főbb irányait. Taggá válásunkat követően hazánk is a többi tagállammal megegyező feltételekkel vesz részt az együttműködésben. Ennek keretében többek között meghatározott időszakonként nemzeti cselekvési tervet készít a társadalmi integráció érdekében előirányzott intézkedéseiről. Az első ilyen cselekvési tervet 2004. július 31-ig kellett benyújtani az Európai Bizottságnak.

Részvételünk a Közösségi Akcióprogramban

Az Akcióprogram olyan eszköz, amelyet az EU sokféle területen alkalmaz azért, hogy elősegítse a tagállamok közti információ-csere megvalósulását, a „legjobb gyakorlatok” kölcsönös megismertetését. A szegénység és társadalmi kirekesztődés mellett hasonló akcióprogramok működnek a *nemek közti esélyegyenlőség, az anti-diszkrimináció és a foglalkoztatáspolitikai* területén is. Ezekben hazánk szintén részt vesz.

A társadalmi kirekesztés elleni Közösségi Akcióprogram tevékenységei három nagy csoportra oszthatók: (1) A társadalmi kirekesztődés jellemzőinek, okainak, tendenciáinak elemzése, összehasonlító statisztikák gyűjtése, közös módszerek kidolgozása, *kutatások támogatásán* keresztül. (2) Szakmapolitikai együttműködés, *információ-csere*, a legjobb gyakorlatok kölcsönös megismertetése céljából. (3) A minél szélesebb körű párbeszéd előmozdítása, európai szintű *hálózatépítés* támogatása a szegénység és társadalmi kirekesztődés ellen fellépő nem kormányzati szervek között.

Magyarországon 2002-ben egy *gyermekszegénység* témájú kutatási pályázatot támogatott az Akcióprogram. A Központi Statisztikai Hivatal folyamatosan részt vesz a EU *SILC* (Jövedelem és Életkörülmények Statisztikai Felmérés) programban. A nemzetközi *információ-csere programok* körében öt nyertes konzorciumnak van magyar tagja. A civil szervezetek nemzetközi hálózat-építése keretében öt európai-szintű ernyőszervezet kap támogatást, ebből többnek már van magyar tagja is. Magyar szervezetek is részt vesznek azon a pályázati kiíráson, amelynek célja az adott országban a társadalmi kirekesztés elleni együttműködés erősítése a társadalmi nyilvánosság eszközein keresztül. 2004 tavaszán zajlott le az Európai Bizottság pályázata, amelynek célja az új tagállamokban olyan kormányzattól független *nemzeti szakértő* kiválasztása, akinek a dolga az adott állam társadalmi kirekesztés elleni Közös Memorandumában és nemzeti cselekvési tervében vállaltak értékelése, jelentések készítése a Bizottság részére. Az Európai Bizottság döntése értelmében Magyarország nemzeti szakértője Ferge Zsuzsa professzor asszony.

Közös Memorandum a társadalmi befogadásról

A Közös Memorandumot (JIM) 2003. december 18-án írták alá a magyar Kormány és az Európai Bizottság képviselői. A dokumentum az ESZCSM koordinációjával, szinte valamennyi tárca részvételével és az Európai Bizottsággal közösen szövegeződött, a Bizottság által kialakított – és valamennyi újonnan csatlakozó ország esetében egységes – területi, szerkezeti és tartalmi szempontok figyelembevételével.

Rögzíti a szegénység és a társadalmi kirekesztettség területén jelentkező fő problémákat, a legfontosabb kihívásokat és célkitűzéseket, valamint a jelenleg rendelkezésre álló eszközöket és a jövőben végrehajtani tervezett szakmapolitikai intézkedéseket.

A Memorandum a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem fő kihívásaiként fogalmazta meg a foglalkoztatási ráta növelését, az esélyteremtő, a munkaerő-piaci igényeknek jobban megfelelő oktatást; a minőségi egészségügyi és szociális ellátásokhoz való hozzáférést; a megfelelő lakhatáshoz való hozzáférés biztosítását különösen a legelesettebbek részére; a területi hátrányok csökkentését; a diszkrimináció elleni fellépést minden területen; és a különösen veszélyeztetett csoportokra való kiemelt figyelmet.

Rögzíti, hogy mindezek végrehajtása csak összehangolt ágazati politikák útján; a civil szervezetekkel, társadalmi partnerekkel való szorosabb együttműködés erősítésével valósítható meg. A folyamatok jobb megértése és követése érdekében pedig nemzetközileg is összehasonlítható adatok, mutatók kialakítása szükséges.

Az első magyar nemzeti cselekvési terv a társadalmi összetartozásért

A Memorandum képezi alapját a nemzeti cselekvési tervnek, amelynek kidolgozása érdekében a Kormány szinte valamennyi tárca, és az érintett hivatalok részvételével *Társadalmi Kirekesztés Elleni Bizottságot* hozott létre.

A cselekvési terv közös dokumentumba foglalja mindazokat a célkitűzéseket és intézkedéseket, melyeket az egyes tárcák a szegénység és a társadalmi kirekesztés mérséklése érdekében 2004-2006 között tenni kívánnak. A dokumentumban megfogalmazott intézkedések elsősorban elfogadott, illetve párhuzamosan készülő ágazati és kormányzati programokhoz kapcsolódnak.

A dokumentum szerkezete az uniós szempontrendszerhez igazodik. Első fejezete áttekintést ad az ország *gazdasági és társadalmi helyzetéről*. A második fejezet a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem fő *célkitűzéseit* összegzi, valamint olyan számszerű célokat is megfogalmaz, amelyek a későbbi monitorozás alapját jelenthetik. A harmadik fejezet a 2004-2006. között megvalósítani tervezett *szakmapolitikai intézkedéseket*, programokat foglalja össze. A negyedik fejezet bemutatja azokat az ügynevezett *intézményi feltételeket*, amelyek azt segítik, hogy a kirekesztés elleni intézkedések minél szélesebb körben, „minden érintett szereplő bevonásával” kerüljenek végrehajtásra. Az ötödik fejezet kiemeli négy olyan „jó gyakorlatot”, amelyek, mint rendszerszerű eszközök, a társadalmi kirekesztés csökkentésére mérhető módon gyakoroltak hatást. A dokumentum *statisztikai melléklete* a közös mutatószámok (Laekeni indikátorok) mellett a hazai viszonyokra releváns táblázatokat is tartalmaz.

A cselekvési terv olyan stratégiai célkitűzéseket emel ki és bont ki részletesen, mint:

- a foglalkoztatás elősegítése;
- a közszolgáltatásokhoz (oktatás, egészségügy, szociális, kulturális, jogvédelmi szolgáltatások...) való hozzáférés biztosítása;

- a szegénység, a tartós és mélyszegénység csökkentése;
- a jövőbe történő beruházás – gyermek jól-lét; és
- a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem érvényesítése minden szakmapolitikai területen.

A cselekvési terv egyetért azzal, hogy a szegénység és társadalmi kirekesztésből kivezető legbiztonságosabb út a **foglalkoztatáson** keresztül vezet, ezért a munka világába történő integráció kiemelt fontosságú területként kezeli. Összhangban az FMM készülő Foglalkoztatási Akciótervével olyan fejlesztési területeket jelöl ki, mint a foglalkoztatásbarát környezet biztosítása; a hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci integrációjának segítése aktív munkaerőpiaci programokkal; a foglalkoztathatóság javítása szakképzési és felnőttképzési programokkal, az egész életen át tartó tanulás elősegítésével; a női foglalkoztatás, a családi élet és a munkahelyi feladatok összeegyeztetésének elősegítése; valamint a munkaerőpiacra történő visszalépést támogató közösségi alapú szolgáltatások fejlesztése.

A foglalkoztatáspolitikai eszközök elengedhetetlen ám nem elégséges elemei a hátrányos helyzetek kezelésének. Ennek jegyében kiemelt célként jelenik meg a cselekvési tervben az **elérhető, esélyteremtő és összehangolt, közszolgáltatások biztosítása**. Olyan területeken fogalmaz meg intézkedéseket, mint a szociális ellátó- és szolgáltatórendszer fejlesztése; az esélyteremtő oktatási rendszer; az egészségi hátrányok leküzdése; a kultúra, közművelődés, sport integráló szerepének erősítése; az információs társadalom szélesítése; a hozzáférhető igazságszolgáltatás megteremtése. Mindegyik felsorolt területen egyaránt kiemelt hangsúlyt kell kapjon a területi egyenlőtlenségek csökkentése, az akadálymentesített szolgáltatási környezet megteremtése és a diszkriminációs gyakorlatok csökkentése.

A **szegénység, a tartós és mélyszegénység mérséklése** célkitűzés a legveszélyeztetettebb csoportok segítése, valamint az elszegényedés megállítása érdekében – az előbbi két említett fejlesztési irány mellett – elsősorban a szociális segélyezési rendszer fokozatos korszerűsítését, az ösztönzőbb és célzottabb segélyezés, valamint az általános megélhetési minimum kidolgozását igényli. Ebbe a körbe tartozik a lakhatás biztonságának növelése, valamint a hajléktalanság mérséklése is, elsősorban az utcán élő hajléktalan emberek számának csökkentésével, a hajléktalan-ellátások integrációs lehetőségeinek bővítésével.

A **gyermekek társadalmi esélyeinek javítása**, a gyermekszegénység elleni küzdelem nagy jelentőséggel bír a szegénység és kirekesztődés újratermelődésének megállításában. A gyermek jól-lét biztosításában kulcsszerepe van a gyermeki jogok fokozott védelmének, az esélyteremtő oktatási rendszernek, valamint azoknak a szolgáltatásoknak/ellátásoknak, amelyek hozzájárulnak a gyermeknevelés költségeihez, a gyermekek gondozásához; és segítik a szülőket a családi feladatok és a munkahelyi kötelezettségek könnyebb összeegyeztetésében. A gyermekszegénység elleni küzdelemben meghatározó a szülők foglalkoztatási helyzete.

A **társadalmi kirekesztés elleni küzdelem minden területen való érvényesítésének** azaz, „fősodorba” (*'mainstreaming'*) helyezésének célkitűzése rámutat arra, hogy a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem nemcsak a szociális ellátórendszerek szűken értelmezett feladata, hanem olyan általános szempont, amely a szakpolitikák minden területén, valamint minden lehetséges igazgatási (regionális, megyei, kistérségi, és helyi) szinten érvényesítendő. Ez jogszabályi felülvizsgálatot, ágazatközi és integrált programokat, komplex szolgáltatásokat, koncentrált forrásokat, illetve az ezek hatásosságát mérni képes adatgyűjtést,

statisztikai rendszereket, és az ezek kialakítását segítő koordinációs mechanizmusok erősítését kívánja meg.

Különösen igaz ez a legkiszolgáltatottabbak esetében. Ezért kiemelt figyelmet kell fordítani minden szakpolitika esetében arra, hogy a maga területén illetve más területekkel összefogva

- miként tud lépni az olyan súlyos hátrányokkal élő csoportok helyzetének jobbítása érdekében, mint a roma népesség, a fogyatékkal élő, a hajléktalan emberek, a szenvedély- és pszichiátriai betegek vagy a migránsok;
- miként tud a speciális élethelyzeti hátrányokkal élőknek segíteni: például az időseknek az aktív és méltó öregkor biztosításában; a gyermekeknek életésélyeik növelésében; a kistelepüléseken, települési zárványokban élőknek a foglalkoztatáshoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésben.

A cselekvési terv is rámutat arra, hogy a társadalmi kirekesztés elleni hatékony fellépés záloga az ágazatok és igazgatási szintek, valamint a szektorok (piaci, állami, civil) együttműködésében, ágazatközi és interszektorális programokban rejlik. Kidolgozásuk és megvalósításuk a társadalmi párbeszéd és partnerség mechanizmusainak, intézményes kereteinek és feltételeinek fejlesztését igényli mind országos, mind regionális, térségi és helyi szinteken.

Összefoglalva: a 90-es évek második felében az uniós politikák középpontjába – nyilván annak a felismerésnek nyomán, hogy az egyes tagországokban kiéleződő társadalmi feszültségek veszélyeztethetik az uniós célok megvalósítását is – egyre inkább a társadalmi kohéziót erősíteni hivatott szociálpolitikai és munkaerő-piaci eszközök kerültek. E téren „legfiatalabb” politikaként jelent meg a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem stratégiája.

Az uniós stratégia hozadékanak tekintem:

Azt, hogy “szalonképpessé tette” a “nagypolitika” számára is a szegénység fogalmát. Ugyanakkor ki is tágitotta azt a jövedelmi szegénységen túli olyan meghatározó dimenziókkal, mint amilyenek a jogokhoz, a javakhoz, a szolgáltatásokhoz és a foglalkoztatáshoz való mindenki számára biztosított egyenlő hozzáférés; az egyenlő társadalmi tagság elismerése, a közös társadalmi felelősség és részvétel.

Annak megerősítését, hogy a legelesettebbek társadalmi részvételének biztosítása, a társadalmi kizáródás helyzeteinek megakadályozása több szereplős, összehangolt, célzott cselekvési programok, koncentrált források útján érhető el. Minden ágazat, szakterület, társadalmi szereplő dolga – legyen az foglalkoztatás, oktatás, egészségügy, kultúra, közlekedés, igazságszolgáltatás, területfejlesztés, gazdaságpolitika, szociális ágazat vagy éppen az üzleti világ – a saját tevékenységét úgy áttekinteni, megszervezni, és a többiekével összehangolni, hogy az érdemi válaszokkal szolgáljon a leghátrányosabb élethelyzetűek számára is

Azt, hogy alapkérdésnek tekinti: maguk az érintettek mit gondolnak saját boldogulásukról. A társadalmi hátrányok felszámolásának kulcsát pedig az állam mellett valamennyi lehetséges társadalmi szereplő bevonásában és tevékeny közreműködésében látja. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem olyan sokszereplős, össztársadalmi feladat, amelyben szorosan együtt kell működnie az állami szereplőknek, a nem állami szervezeteknek, civil szférának és maguknak az érintetteknek is ahhoz, hogy az eredményre vezessen. Ezért a koordinatív funkciók erősítése kulcskérdés.

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy tényleges társadalmi integráció nem tud megtörténni integráló társadalom nélkül. A társadalmi integráció tényleges esélyei nemcsak az érintettek aktivitásán vagy a segítségükre rendelt támogatások/szolgáltatások hatékonyságán múlnak, hanem azon is, hogy maga a társadalom mennyire összetartó, mennyire szolidáris. Az integráló társadalom alapeleme a kohézió. A kohézió nélkülözhetetlen feltétele pedig a kizáródás helyzeteinek megszűnése, a bizalom és a kapcsolatrendszerek erősítése. Ezekben felülmúlhatatlan szerepe van a civil szférának.

Ahhoz pedig, hogy a társadalmi kohéziót célzó folyamatok végbevihetők legyenek kormányzati ciklusokon átívelő politikai konszenzusok kellenek.

Különösen kiemelt jelentősége van ennek most, amikor megkezdődött a felkészülés az EU 2007-2013 közötti programozási időszakára és elindult az Európa Terv készítése, amely megalapozza Magyarország második Nemzeti Fejlesztési Tervét és azon keresztül hét évre megszabja majd – a Strukturális Alapokból társfinanszírozott – hazai fejlesztéseket. Ezért is nagyon fontos, hogy a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem, és a társadalmi kohézió erősítése kiemelt stratégiai iránya legyen az Európa Tervnek.